

ΜΑΡΩ ΒΑΜΒΟΥΝΑΚΗ

Το φάντασμα
της αξόδευτης
αγάπης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Βάσανα και θαύματα

*Εξηγώντας το χαμόγελο της Μόνα Λίζα
ή
Η λειτουργία της προβολής*

Υπάρχουν τόσα μήλα μέσα σ' ένα μήλο που τοποθετούμε μπροστά σε μια τάξη φοιτητών, όσα και τα ζευγάρια μάτια που το κοιτάζουν. Αν μάλιστα πρόκειται για φοιτητές της Σχολής Καλών Τεχνών και το ζωγραφίσουν, παρατηρώντας κατόπιν τα έργα τους θα βρεθούμε μπροστά σε τόσα αλλιώτικα μήλα όσα και τα έργα τους. Θα εκδηλωθεί δηλαδή ολοφάνερα η ποικιλία της προσωπικής ματιάς. Όσο αντικειμενικά ξεκάθαρη κι αν είναι μια εικόνα, ο καθένας για να την αντιληφθεί θα ανακαλέσει το δικό του παρελθόν, τις δικές του εσωτερικές εμπειρίες, «προσωπικές παραστάσεις» όπως συνήθως λέγονται στα βιβλία της ψυχολογίας, και θα την αναπλάσει σε νέα παραλλαγή. Είμαι

στε παντού και πάντα συνδημιουργοί· ποτέ η εικόνα του ενός δε θα μοιάζει απολύτως με την εικόνα που βλέπει ο άλλος και που αναπαράγει ο άλλος.

Η διαπίστωση τούτη υπενθυμίζει πως ο άνθρωπος, προκειμένου να αντιληφθεί κάτι, χρησιμοποιεί προσωπικό ψυχικό υλικό ως μέτρο, αλλά και πως κάθε άνθρωπος είναι ανεπανάληπτα μοναδικός και μυστικός. Γι' αυτή την απροσπέλαστη μυστικότητα του προσώπου ο Έριχ Φρομ υποστηρίζει πως: «Θα μπορούσε κανείς να γράφει σελίδες για το χαμόγελο της Μόνα Λίζα, αλλά ακόμη και τότε το χαμόγελο της εικόνας δε θα μπορούσε να αποτυπωθεί στις λέξεις — όχι όμως γιατί το χαμόγελο της κρύβει “μυστήριο”. Του κάθε ανθρώπου το χαμόγελο κρύβει μυστήριο — εκτός αν είναι ψεύτικο, συνθετικό χαμόγελο της αγοράς».

Προσπαθώ εδώ να μιλήσω για τη λειτουργία της προβολής που τόση αξία έχει για την ψυχολογία. Τη λειτουργία δηλαδή εκείνη όταν ο καθένας πλάθει και χρωματίζει ένα πράγμα, ένα πρόσωπο, μια κατάσταση, με συναισθήματα, μνήμες, αισθήσεις, ιδέες που ο ίδιος κουβαλάει μέσα του ως δικά του. Γεγονός που υποδεικνύει μεν τη μεγαλειώδη μοναδικότητα του προσώπου αλλά και που είναι μια σοβαρότατη αιτία για την τυραννική ασυνεννοησία που βασανίζει τις σχέσεις μας.

Γνώριζα κάποτε μια γυναίκα που, μόλις αναφερόμταν σε κάποια προβληματική συμπεριφορά ενός τρι-

του ανθρώπου κι αναρωτιόμασταν τι να συμβαίνει, εκείνη είχε έτοιμη την απάντησή της: «Ζηλεύει!» Το πρόφερε μάλιστα με στόμφο, σαν σκληρός εισαγγελέας, ακόμη και με αηδία. Επρόκειτο για μια υπερβολικά ζηλιάρα γυναίκα, γι' αυτό και παντού, και άκριτα, έβλεπε αντανάκλαση του δικού της πάθους. Ίσως μάλιστα να ήθελε και να το αποπέμψει από πάνω της και, με απέχθεια που ασυνείδητα αισθανόταν για το ίδιο της το πάθος, να το αποδώσει σε τρίτους. Έτσι τουλάχιστον όπως θα ισχυριζόταν και η ψυχολόγος Μέλανι Κλάιν, αναφερόμενη κυρίως στα αρνητικά προβλητικά αισθήματα των παιδιών πάνω στη μητέρα.

Τούτη η λειτουργία φέρνει απλοποιημένα αλλά εύστοχα στο νου εκείνο το γνωστότατο «εξ ιδίων κρίνει τα αλλότρια» που, όπως ήδη είπαμε, στην ψυχολογία μελετάται με τον όρο «προβολή».

Στο *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης των Λαπλάνς-Πονταλίσ* εξηγείται ο όρος «προβολή»: *Υπό την καθαρά ψυχαναλυτική έννοια, [είναι] λειτουργία μέσω της οποίας το υποκείμενο εκβάλλει από τον εαυτό του και εντοπίζει στους άλλους (πρόσωπα ή πράγματα) ιδιότητες, συναισθήματα, επιθυμίες ή ακόμη «αντικείμενα», που παραγνωρίζει ή αρνείται στον εαυτό του. Στην παραπάνω δηλαδή περίπτωση της ζηλιάρας γυναίκας, που δεν ήθελε επ' ουδενί να παραδεχθεί τη δική της ζήλια (ας μην ξεχνάμε ότι η ζήλια είναι από τα πιο ντροπιαστικά συναισθήματα), μεταβίβαζε σε άλλους, και μάλιστα με επίκριση και περιφρόνηση, ώστε να διαχωρίσει τη θέση της πα-*

νηγυρικά, το αρνητικότερο δικό της συναίσθημα, που την πλημμύριζε και ασφαλώς τη βασάνιζε αλλά και την υποβίβαζε. Είναι βέβαιο πως όσο πιο ανώριμος είναι κάποιος τόσο προστρέχει σε λειτουργίες προβολής για να ερμηνεύει πρόσωπα και συμβάντα. Η έννοια του «άλλου» τού είναι δυσανάγνωστη· μόνο ανατρέχοντας στα δικά του συναισθήματα και παραστάσεις νομίζει πως τον καταλαβαίνει. Προσκολημένος στον κόσμο του, θεωρεί ως αληθινά μόνο όσα αυτός ζει, όπως τα ζει, και όσα θυμίζουν κομμάτια του δικού του κλειστού κόσμου. Ακόμη κι αν δε θυμίζουν, ο ίδιος τα παραμορφώνει, τα πλάθει, τα ταυτίζει και τα κάνει να θυμίζουν, ώστε να μπορεί να τα «κατανοεί».

Ο εγωκεντρισμός των μικρών παιδιών, που μελετήθηκε και φωτίστηκε επίμονα από τον σημαντικό ερευνητή Ζαν Πιαζέ, προσαρμόζει τα πάντα στον δικό του κώδικα. Αν το παιδί κλείσει τα μάτια του, πιστεύει πως εξαφανίστηκε· αφού αυτό δεν μπορεί να δει, κανένας δεν μπορεί να δει εκείνο. Αν η μαμά πάει στο άλλο δωμάτιο και δε φαίνεται πια, το μωρό κλαίει σπαραχτικά γιατί πιστεύει ότι η μαμά δεν υπάρχει πια, ότι χάθηκε για πάντα. Όλο το σύμπαν έχει ως κέντρο ερμηνείας το ανώριμο εγώ. Προκειμένου να καταλάβουμε πως υπάρχουν κι άλλα εκτός απ' αυτά που εμείς κοιτάμε, πως οι άλλοι είναι άλλοι, διαφορετικοί από το δικό μας εγώ, χρειάζεται η σταδιακή φυσιολογική ανάπτυξη της προσωπικότητας. Στα σημεία που παραμένουμε ανώριμοι, καθηλωνόμαστε σε παιδικές λειτουργίες. Μία απ' αυτές, εξαιρετικά σοβαρή, είναι και η προβολή.

Έχει μεγάλη σημασία να έχουμε κατά νου τούτη την ψυχολογική «αδυναμία» των άλλων αλλά και του εαυτού μας, όταν ακούμε ή εκφράζουμε κι εμείς οι ίδιοι περιγραφές, μαρτυρίες, χαρακτηρισμούς, συμβουλές, γνώμες, παρατηρήσεις. Όλοι μας είμαστε σε ένα βαθμό ανώριμοι, σε κάποια κομμάτια μας καθηλωμένοι. Αν θέλουμε να έχουμε έντιμη άποψη, οφείλουμε να προσέχουμε ένα τέτοιο, συχνά ασυνείδητο, ολίσθημα. Το ίδιο οφείλουμε να κάνουμε και όταν τείνουμε να λάβουμε σοβαρά υπόψη, να επηρεαστούμε από γνώμες και συμβουλές άλλων.

Ας αναλογιστούμε πόσο συχνό είναι τούτο το ψυχικό φαινόμενο στις καθημερινές εμπειρίες. Θυμάμαι κι εγώ κάτι τέτοιο πρόσφατα: Είναι Σάββατο βράδυ και οδηγώ το αμάξι μου, κάπου προς το Χολαργό. Βρέχει γλυκά, οι δρόμοι είναι βρεγμένοι και άδειοι, δίπλα μου κάθεσαι μια θεία μου και πίσω μια νεαρή φίλη. Βγαίνουμε σε μια πλατεία με εκκλησία στη μέση και βλέπουμε πως γίνεται γάμος: κόσμος, φλας, ο γαμπρός στα σκαλιά με την ανθοδέσμη, η νύφη, αστραφτερή σαν πέγλα, μόλις φτάνει με τον πατέρα της. Η θεία μου δίπλα αναστενάζει βαριά: «Δεν μπορώ να βλέπω γάμους», μονολογεί. «Μελαγχολώ... Τι έχουν να τραβήξουν από αύριο οι δύστυχοι!» Περιττό να εξηγήσω πως ο γάμος της θείας μου υπήρξε μια μαύρη αποτυχία.

Η φίλη μου, όμως, από πίσω έχει λιώσει στα μέλια. Ερωτευμένη τρελά, περιμένει τον καλό της να τελειώσει τη στρατιωτική θητεία του και να παντρευτούν. «Στάσου, στάσου!» μου φωνάζει καταχαρούμενη. «Θέλω να

δω το νυφικό της. Τι όμορφη νύφη! Τέλειωσαν τα βάζα-νά της αυτής!»

Πρόκειται για μια απλοϊκή περίπτωση προβολής που καταφέρνει να διαχωρίσει το ίδιο γεγονός, ενός ίδιου γάμου, ενός ίδιου βροχερού σαββατόβραδου σε δυο εντελώς αντίθετες ατμόσφαιρες, ερμηνείες και διαθέσεις. Να το εκσφενδονίσει από το δράμα στην ευδαιμονία· από τον εφιάλτη στο όνειρο.

Γέννηση κοριτσιού

Εδώ το παράδειγμα προέρχεται από το αριστούργημα ενός μέγιστου ανθρωπογνώστη, του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη από τη Σκιάθο. Το να γεννιέται ένα κοριτσάκι ασφαλώς είναι ευλογία για τους δικούς του, ο κόσμος χαίρεται, οι συγγενείς φέρνουν δώρα, οι γονείς καμαρώνουν, οι παππούδες κερνούν. Όμως για τη δυστυχισμένη Φραγκογιαννού, τη «Φόνισσα», η γέννηση κοριτσιού είναι δαιμονική κατάρα. Η δική της κόλαση, μιας συφοριασμένης θηλυκής μοίρας δίχως σταγόνα χαράς, ανάβει μέσα στο νου της ξανά και, κρίνοντας απ' τη δική της σκυλίσια ζωή, συμπονά το νεογέννητο. Τρελαίνεται ανακαλώντας το τι πέρασε η ίδια και το μεταβιβάζει στο μέλλον του βρέφους. Επειδή το σπλαχνίζεται, επειδή το λυπάται, θα του χαρίσει το δικό της δώρο: ένα θάνατο. Θα το πνίξει για να το λυτρώσει απ' τη γυναικεία ειμαρμένη.

Η προβολή εδώ δεν αφορά μόνο στην έννοια: γέννηση-ζωή (δηλαδή φρίκη, όπως φρικτή ήταν η δική της ζήση απ' τη στιγμή που άνοιξε τα μάτια της), αλλά και στην έννοια: φόνος-θάνατος που για τη φόνισσα Φραγκογιαννού είναι λύτρωση και δώρο. Γι' αυτό ο άγιος των γραμμάτων μας, επεικλής σαν σοφός με την ηρωίδα του –τη Φραγκογιαννού που, με σαλεμένη τη διάκριση από τις οδύνες, πράττει όπως πράττει, από ευσπλαχνία όμως – στο τέλος του αφηγήματος δε θα την καταδικάσει. Την αφήνει να τρέχει για να σωθεί, να πέφτει, να σηκώνεται, να ξαναπέφτει και να ξεψυχάει στο βραχίονα που ενώνει νησί με ακρωτήριο, όπου στέκει το εκκλησιάκι. Μεταξύ «θείας και ανθρωπίνης δικαιοσύνης» βγαίνει η ψυχή της. Κανένας άνθρωπος δεν είναι σε θέση να κρίνει τόσο δυστυχία.

Σε μια ομάδα σχέσεων, προσπαθώντας να κατανοήσουμε όλοι μαζί τη λειτουργία των προβολών μας, έδωσα δεκατρείς ουδέτερες, κοινές λέξεις και ζήτησα –άνωνυμα, ώστε να μη φοβηθούν να φανερώσουν στοιχεία του εαυτού τους– να γράψουν δίπλα σε κάθε λέξη τι τους φέρνει στη σκέψη, με την πρώτη ματιά, εντελώς αυθόρμητα, δίχως καμιά προσπάθεια επιδιόρθωσης ή ωραιοποίησης εκείνου που άμεσα θα βγει από μέσα τους. Οι δεκατρείς αυτές λέξεις, με τις οποίες ο αναγνώστης μπορεί να κάνει το ίδιο και να συλλογιστεί κατόπιν πάνω στα αποτελέσματα, ήταν οι εξής: *φωτογραφία, γάλα,*

ησυχία, γούνα, όνειρο, χελιδόνι, παιδί, ρολόι, άντρας, χόμα, νύχτα, γυνάικα, φίλια.

Είναι εκπληκτική η ποικιλία των απαντήσεων που έλαβα. Όπως και εντυπωσιακός ο συνδυασμός στον τρόπο που καταλάβαιναν — μάλλον βίωσαν και αναβίωσαν — κάποιες έννοιες. Με τα περισσότερα από τα αποτελέσματα θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε ένα κανονικό ψυχογράφημα, θα μπορούσαμε να αγναντέψουμε ένα παρελθόν. Θα εξηγούσαμε τη σημερινή στάση στο παρόν εκείνου που απαντά και την τάση του προς το αύριο. Οι συσχετίσεις πάρα πολύ συχνά ήταν αναμενόμενες, αποκαλύπτοντας πόσο και πού επιδρούν κάποιες δραματικά σημαντικές εμπειρίες. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί πως η αντίδραση του ενηλίκου στο γάλα πολύ συχνά έχει να κάνει με τη σχέση που είχε με τη μητέρα του ως παιδί αλλά και μετά, όπως είναι λογικό. Η γεύση, η μυρωδιά, το χρώμα, όλος ο ισχυρός και αξέχαστος κόσμος των αισθήσεων έχει συνδεθεί έντονα με τα αισθήματά του, σαν αυτόματα, αντανakλαστική μνήμη της μάνας που — μέσω του γάλακτος — ερχόταν σε επαφή με το μωρό της και του πρόσφερε ως θεός του ζωή-τροφή. Οι απαντήσεις που έλαβα για τούτη τη μοιραία λέξη ήταν διαφορετικές έως αντίθετες. Θα μεταφέρω εδώ μερικές: *Αγελάδα, κατσίκα, πρόβατο. Νεροχύτης. Αηδία. Ζέστη. Παπάρρα. Πίεση. Μητρική αγκαλιά, αγαλίαση. Δυσπεψία. Ποτήρι. Τροφή, ζωή. Τα πρώτα μου χρήματα, με πλήρωσε η μαμά μου για να το πιω. Ασφάλεια. Ζάχαρη. Κρατώ τη μύτη μου όταν πίνω.*

Οι παρατηρήσεις μου, όπως διάβαζα τις αποκρίσεις, τόλμησαν να προχωρήσουν περισσότερο. Μια και η μάνα οφείλει να είναι καθαρή αγάπη, αλλά και χαράζει τον τρόπο του έρωτα (για τα αγόρια), όπως και το Εγώ-Εαυτός (για τα κορίτσια), έψαξα να συνδυάσω τις απαντήσεις για το γάλα με τις απαντήσεις για την ανδρoγυνή σχέση, το τι απαντούσαν δηλαδή στις λέξεις: *άντρας, γυναίκα*. Ήταν εκπληκτικό εκείνο που μου έδειξε τούτος ο συσχετισμός. Στο συντριπτικό ποσοστό, κακές σχέσεις με το γάλα ταίριαζαν με δύσκολες σχέσεις με το άλλο φύλο. Η προβολή των αισθημάτων προς τη μάνα έμοιαζε με την προβολή αισθημάτων προς την ερωτική σχέση, όσο κι αν ακούγεται υπερβολικά απλοϊκό κάτι τέτοιο. Θα αντιγράψω εδώ παραδείγματα: το ανώνυμο αντρικό πρόσωπο που απάντησε για τη λέξη «γάλα»: *Αλλεργία, απαντά παρακάτω στη λέξη «γυναίκα»: Δηλητήριο*. Εκείνη που στη λέξη «γάλα» απαντά: *Μου θυμίζει να το χύνω απ' το παράθυρο στον κήπο*, στη λέξη «άντρας» λέει: *Την κοινωνία και τα χάλια της...* Κάποια που απαντά για το «γάλα»: *Αφθονο, μου άρεσε η γεύση του, δε μου έλειψε ποτέ*, συνεχίζει να βγάζει την ίδια αφθονία και στη λέξη «άντρας»: *Ένας δυνατός, ρωμαλέος άντρας με γένια, όπως ήταν και το όνειρο της μάς μου*. Όταν μια κοπέλα μου γράφει για το «γάλα»: *Εικόνα από βιβλίο με παραμύθια*, για το «άντρας» δεν υπάρχει έρωτας, της θυμίζει, λέει, *τον καλό θείο της που πέθανε*. Μια άλλη, στη λέξη «γάλα» θυμάται: *Κατσίκια, νεροχύτης*, και στο «άντρας»: *Ανωριμότητα*. Εκείνη που

γράφει στο «γάλα»: *Μητέρα*, στο «άντρας» βάζει: *Έρωτας, ευθύνη*. Το εντυπωσιακό είναι ότι κάποιος που παρέλειψε να γράψει στο τεστ τη λέξη «γάλα», ξέχασε και τη λέξη «γυναίκα». Για τον Φρόιντ οι παραλείψεις, οι παραδρομές της γλώσσας και οι παραπράξεις είναι υποσυνείδητα ηθελημένες. Στο έργο του *Η Ψυχοπαθολογία της Καθημερινής Ζωής* καταγράφει περιπτώσεις και τρόπους που τέτοια λάθη πρέπει να εξετάζονται ως προερχόμενα από ασυνείδητες επιθυμίες, ορμές ή προθέσεις.

Προχωρούμε, όμως, με το παραπάνω τεστ. Προσπάθησα κατόπιν να συνδυάσω το ζεύγος των απαντήσεων για «γάλα» και «άντρας» ή «γυναίκα», με μια άλλη στοιχειώδη έννοια, τη λέξη «ησυχία». Λογικά η σχέση μας με την ησυχία καθρεφτίζει τη σχέση μας με τον εσωτερικό μας κόσμο, τον εαυτό μας. Αν νιώθουμε καλά μέσα στην πρώτη, πιθανόν να νιώθουμε καλά κι απέναντι στον δεύτερο. Αντιγράφω λοιπόν από τα αποτελέσματα: Το πρόσωπο που στη λέξη «γάλα» μού απάντησε: *Κατσίκια, νεροχύτης*, στη λέξη «ησυχία» απαντά: *Επιβολή ησυχίας όταν ήμασταν παιδιά*. Το πρόσωπο που στο «γάλα» λέει: *Τροφή, ζωή*, στην «ησυχία» σημειώνει: *Γαλήνη*. Εκείνη που έγραψε πως το γάλα το έχυne στο νεροχύτη, στην «ησυχία» θυμάται: *Στενόχωρες αναμνήσεις από νοσοκομείο*. Κάποια που για το «γάλα» γράφει: *Πηγή ζωής*, για τον «άντρα» γράφει: *Ο άντρας μου*, και για την «ησυχία»: *Ειρήνη*. Με έκπληξη πάλι ανακαλύπτω πως εκείνος, που πιο πάνω είπαμε ότι παρέλειψε

τις λέξεις «γάλα» και «γυναίκα», δεν έχει γράψει απάντηση ούτε για τη λέξη «ησυχία»...

Σίγουρα αυτά δεν αποτελούν στοιχεία για ασφαλή στατιστικά συμπεράσματα. Τα θεωρώ όμως ενδεικτικά και ικανά να με βάλουν σε σκέψεις. Ας κάνει ο καθένας σας τις δικές του μικρές έρευνες και συλλογισμούς πάνω στον εαυτό του και στο περιβάλλον του. Στο κάτω κάτω η ψυχολογία είναι μια νέα, ανολοκλήρωτη επιστήμη, που συνεχώς βαδίζει, ερευνά και συμπληρώνεται, και χρειάζεται τις παρατηρήσεις όλων, ψυχαναλυτών και αναλύομένων, όπως και καθενός που διερωτάται για τα ανθρώπινα. Κι ύστερα, η γνώση δεν έχει απαραίτητη προϋπόθεση τα πτυχία και τις ανώτατες σπουδές. Από τις απαντήσεις του τεστ με το οποίο ασχοληθήκαμε εδώ, και παράλληλα διαβάζοντας τις αντιδράσεις όσων συμμετείχαν, πρόσεξα πως τις πιο βαθιές απαντήσεις, τις πιο ώριμες και εύστοχες τις είχαν γράψει ανορθόγραφα, εξαιρετικά ανορθόγραφα μάλιστα, κάποιοι ανώνυμοι σε μένα. Η σοφία της ζωής απαιτεί κρίση και πνευματική διαύγεια, κι αυτά τα δύο προϋποθέτουν ταπεινή παρατηρητικότητα, καθαρό μάτι και καθαρή καρδιά: δε διδάσκονται, δηλαδή, σε κανένα πανεπιστήμιο, δυστυχώς. Δεν είναι δυνατό να γίνουν διδακτέα ύλη: είναι πάρα πολύ απλά και, γι' αυτό, εξαιρετικά δύσκολα. Δε γίνεται να κατηγοριοποιηθούν, να γίνουν ορισμός, κανόνες και να ενταχθούν σε εκπαιδευτικό σύστημα.

Προκειμένου να γίνει κανείς ψυχαναλυτής, οφείλει πρώτα να έχει περάσει ο ίδιος από συστηματική ψυχανάλυση. Στα πρώιμα χρόνια της εφαρμογής της, ο θεμελιωτής της ο Φρόιντ ισχυριζόταν πως αρκεί κάποιος να έχει ψυχαναλυθεί για να μπορεί να κάνει κατόπιν τον αναλυτή άλλων. Ένας βασικός λόγος γι' αυτό, για τη διά της ψυχανάλυσης μερική, έστω, κάθαρση, είναι για να αποφεύγει να παγιδεύεται από προβολές δικές του και από ταυτίσεις. Γνωρίζοντας καλύτερα τον εαυτό του και το δικό του υποσυνείδητο, δεν άγεται και δε φέρεται τόσο, όσο ένας μη αναλυμένος, από τις πληγές του, τα απωθημένα του, τις δυνατές του αδυναμίες. Η αυτογνωσία προσφέρει ψυχραιμία, αυτοέλεγχο και αυτοπαρατήρηση, διάκριση ορίων τού εγώ από το εσύ· στοιχεία χρήσιμα για τη συναισθηματική ανεξαρτησία και τη διανοητική διαύγεια του θεραπευτή.

Πολλοί άνθρωποι καθησυχάζονται με τη δήλωση: «Εγώ γνωρίζω καλά τον εαυτό μου. Κάνω συνεχώς αυτοανάλυση». Υπάρχει όμως για την επιστήμη της ψυχοθεραπείας έννοια όπως η αυτοανάλυση;

Το μεγάλο ατού μιας τέτοιας θεραπείας είναι να υπάρχει ο τρίτος όταν κάποιος κάνει ενδοσκόπηση, αυτοκριτική, αναβιώσεις και επιστροφές-αναδρομές στις εμπειρίες του. Ένας τρίτος που ο αναλυόμενος εκτιμά και εμπιστεύεται, και που ακούει προσεκτικά ακόμη κι αν λέει ελάχιστα, ακόμη και αν δε λέει τίποτα κατά τη μέθοδο των Λακανικών. Η αίσθηση ότι ένας τρίτος ακούει, βάζει τον αναλυόμενο να παρατηρεί τα εντός

του και να τα εκφράζει πολύ πιο ειλικρινά και πραγματικά από όσο όταν τα λέει μόνος του στον εαυτό του. Κι αυτή η προσπάθεια, και αντικειμενικότητα, και εντιμότητα είναι που κάνει μια προσωπική εξομολόγηση να αξίζει. Αλλιώς θα εγκλωβιστούμε ξανά στην παραποίηση και στα ψεύδη μας προς τον εαυτό μας, που έχουν μετατρέψει τη ζωή μας σε μια «ξένη φορτική».

Δοκιμάστε να πείτε μια ιστορία που σας καίει σε έναν άνθρωπο που εκτιμάτε και εμπιστεύεστε, και θυμηθείτε μετά πώς τη σκαλίζατε μόνος σας στο νου σας, και πώς τη διηγείστε σε κάποιον που θεωρείτε του χειριού σας. Είναι βέβαιο πως θα υπάρχουν καταλυτικές διαφορές: διαφορές, που κάνουν τη διαφορά: στο αν θα κερδίσετε πόντους στη σωτήρια επαφή με την πραγματικότητα ή αν βυθιστείτε βαθύτερα στα μεθυστικά σας, ψυχοτροπικά παραμύθια.

Ασφαλώς και η αυτοεξέταση είναι μια λειτουργία απόλυτα συνδεδεμένη με την ύπαρξή μας και τη ζωή μας. Δεν περίμενε βέβαια ο άνθρωπος να καθιερωθεί η επιστήμη της ψυχολογίας, προκειμένου να αρχίσει να κοιτά μέσα του! Εδώ μιλάμε για την επεξεργασία των παθολογικών μας σημείων, για τις νευρώσεις μας, τις ψυχώσεις μας ως ένα βαθμό, για εκείνα δηλαδή τα μέρη της εσωτερικής μας ζωής που έχουν αλλοιωθεί, ακριβώς γιατί δεν μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε. Γενικώς οι ψυχολόγοι συγγραφείς δέχονται πως την αυτοανάλυση μπορούν να την κάνουν με επιτυχία εκείνοι που ήδη έχουν την εμπειρία της κανονικής ψυχανάλυσης με ψυ-

χοθεραπευτή. Που είναι δηλαδή υποψιασμένοι για τις κακοτοπιές και τις παγίδες του ίδιου του μυαλού τους.

Η Κάρεν Χόρνει γράφει για τους επιτυχώς αυτοαναλυόμενους στο έργο της *Αυτοανάλυση*: *Όλοι αυτοί οι άνθρωποι είχαν αναλυθεί προτού δοκιμάσουν την περιπέτεια της αυτοανάλυσεως, πράγμα που σημαίνει ότι ήταν εξοικειωμένοι με την μέθοδο προσεγγίσεως του όλου θέματος και εγνώριζαν από πείρα ότι στην ανάλυση τίποτα καλό δεν μπορεί να προκύψει χωρίς την αμείλικτη τιμιότητα του ατόμου με τον εαυτό του. Και όταν λέμε πείρα, εννοούμε όχι μια θεωρητική αποδοχή που τίποτα εδώ δεν πετυχαίνει στην πράξη, αλλά μια βιωματική εμπειρία, σχεδόν σωματική, εμπειρία αίματος και νεύρων, κοντά σε ψυχαναλυτή· τη μόνη που μπορεί, σε τέτοιες περιπτώσεις, να σε πείσει.*

Θέλω όμως να επανέλθω στο παραπάνω παιχνίδι-τεστ με τις λέξεις, και να αναφέρω κάτι θετικό και αισιόδοξο που παρατήρησα στις απαντήσεις που μου εμπιστεύτηκαν οι ομάδες. Μπορεί να υπάρχει εμφανώς νεύρωση στη σχέση με τη μάνα, κι από εκεί με τον έρωτα, με την ησυχία, με το εγώ, με το χώμα, με το ρολόι, ακόμη και με τη γούνα, όμως υπάρχουν, σαν κολόνες αντιστήριξης, κάποιες διαθέσεις ψυχής που κρατούν όρθιο το τώρα και το μέλλον. Το σώζουν δηλαδή κι από το πλέον επώδυνο παρελθόν και βοηθούν τον άνθρωπο να προχωρήσει στη συνταρακτική κίνηση της υπέρβασης. Εν

ελευθερία! Σε αυτές τις έννοιες, καμιά καταναγκαστική προβολή δεν κατάφερε να χαλάσει την αυθεντικότητά τους.

Σε συντριπτική πλειοψηφία λοιπόν, στη λέξη «παιδί» οι εξεταζόμενοι την κάνουν την υπέρβαση. Λες και κάτι εντός τους, όσο πικρό κι αν είναι, γλυκαίνει· όσο νοσηρό κι αν είναι, εξυγιαίνεται· όσο θυμωμένο κι αν είναι, παραδίδεται απαλά. Απαντούν για το παιδί με ευφορία αιφνίδια, με απρόσμενη ταπεινή συγκίνηση. Το αποκαλούν: *χαρά και ζωή, και ευτυχία, και αύριο, μέλλον, παιχνίδι, αγάπη*. Το ίδιο και με τη λέξη «φιλία». Σχεδόν όλοι, και οι πιο προδομένοι, και οι πιο αγριεμένοι, και οι πιο μισάνθρωποι και δύσπιστοι από όσους απαντούν, σταματούν με κάτι σαν δέος, αναγνωρίζουν την αξία της, λαχταρούν την ανάγκη της, το «μεγαλείο» της όπως μου έγγραψε κάποιος κατά τ' άλλα ταλαιπωρημένος άντρας. Το πιο συνταρακτικό: ξαναθυμούνται εδώ την ελπίδα και οι πιο απελπισμένοι. Οι βαριές προβολές καταθέτουν τα όπλα, τραβούν τη λεκιασμένη κουρτίνα τους, πετούν τους παραμορφωτικούς καθρέφτες. Κάτι γίνεται και η ισχύς τούτων των λέξεων σοκάρει θεραπευτικά με ένα, άλλου είδους, ανώδυνο ηλεκτροσόκ. Είναι σχέσεις αυτές – ακόμη και ως αναμονή, αεί ερχόμενες και ας μη φτάσουν ποτέ – απαλλαγμένες από πάθη και, ως εκ τούτου, καθαρότητες για τις παθολογίες μας ακόμη και ως όνειρο.

Πρόκειται για δυνάμεις της ζωής ακατάβλητες, δυνάμεις που αναγεννούν απ' τις στάχτες τους τις άρρω-

στες καρδιές μας και μας κάνουν να νιώθουμε την έλξη τους, τη σαγήνη τους, δίχτυ σωτήριο που τραβούν αόρατοι αλιείς ψυχών, τραβώντας πάνω κι εμάς όπως πνιγόμαστε στο βυθό μας. Μας κάνουν να αισθανόμαστε πως, ναι, αξίζει ο πόνος! Αξίζουν οι δοκιμασίες!

Ό,τι κι αν πάθαμε, ό,τι κι αν τραβήξαμε ως τώρα στη ζωή, με κάθε νέο παιδί, με κάθε νέα φίλια μπορούμε να ξαναχτίσουμε τον κόσμο μας και τον Κόσμο.

Αν στέρηση είναι να μην έχεις αυτό που επιθυμείς, ανικανοποίητο είναι να έχεις μεν αυτό που επιθυμείς, αλλά να μη σου προσφέρει τη γεύση που περίμενες να σου προσφέρει. Η απόκτησή του να αποδεικνύεται απογοητευτική. Ο άνθρωπος σήμερα μαραίνεται μέσα στην εποχή του ανικανοποίητου. Κι αν, όταν στερείσαι, μπορείς να ονειρεύεσαι και να προσδοκάζ, μέσα στην ανικανοποίητη καθημερινότητα και τις απανωτές απογοητεύσεις –όχι απ' αυτά που δεν έχεις αλλά απ' αυτά που έχεις–, δεν ξέρεις πια τι ακριβώς να επιθυμήσεις.

Από παντού ακούς γεύη πικρά να συμπεραίνουν πως δεν υπάρχει συναίσθημα, δεν υπάρχει φιλία, δεν υπάρχει εμπιστοσύνη, αξίες, φιλότιμο. Οι άνθρωποι παραπονιούνται πως δεν τους αγαπούν. Είναι εξάρτηση να περιμένεις από τους άλλους να σου χαρίσουν την αγάπη. Η αγάπη όντως είναι η μεγάλη πλήρωση της ύπαρξης, αλλά μόνο όταν πρόκειται για αγάπη που δίνεις. Όσο κι αν αγαπιέσαι, το ανικανοποίητο θα επιμένει ζοφώδες στην καρδιά, αν αυτή η καρδιά δεν μπορεί να αγαπήσει. Γεμίζουμε μονάχα απ' την αγάπη που εμείς δίνουμε, από την πίστη που ασκούμε, από όσα δικά μας χαρίζουμε. Ακόμη κι η ψυχή διά της απολείας της κερδίζεται.

Είναι μοίρα ή ελεύθερη επιλογή η ικανότητά μας στο συναίσθημα; Πρέπει να είναι ελεύθερη επιλογή, γι' αυτό και η καρδιά είναι διαρκώς θυμωμένη με τον μίζερο εαυτό μας που τη στενεύει. Κι αν είναι δύσκολο να βρίσκουμε αγάπες, είναι πολύ πιο δύσκολο να αγαπάμε: προϋποθέτει μεταστροφή της εγωιστικά εκπαιδευμένης προσωπικότητάς μας κάτι τέτοιο. Όσο την αρνούμαστε τη μεταμόρφωση, η επιδημία της ανίας και της κατάθλιψης εξαπλώνεται, σαν φάντασμα στοιχειώνει τη ζωή μας.

Λέγεται πως: «Μελαγχολία είναι η αζόδευτη αγάπη...»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΜΑΥΡΟΜΙΔΑΑΗ 1, 106 79 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 650
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN 978-960-453-324-4

9 789604 533244